

MÁRIANOSZTRA ÖRÖKSÉGE – A VINCÉS NŐVÉREK BÖRTÖNPASZTORÁCIÓJA

*The legacy of Márianosztra –
Prison pastoration of the Sisters of Saint Vincent*

Magyarországon a börtönügyben már a XIX. századtól figyelmet kap a női fogvatartottakkal való bánásmód, amelyben a női szerzetesrendek közül az Irgalmas Nővérek (Vincés Nővérek) áldozatkész szerepvállalása volt kiemelkedő. A nők oktatásának, nevelésének egyik jelentős útja a munkáltatás mellett a katekézisen át vezetett. Tanulmányomban a Márianosztrai Fegyház és Börtön alapításának történeti körülményeit, illetve a Vincés Nővérek által majd száz éven át folyó, nők számára nemzetközi mintára szervezett nevelő és oktató munka jellemzőit tekintem át a teljesség igénye nélkül, történeti és erkölcssteológiai szempontból.

Kulcsszavak: Márianosztra, börtönügy, szerzetesrendek, börtönpasztoráció, erkölcssteológiai megfontolások

In Hungary, attention has been paid to the treatment of female prisoners in prisons since the 19th century, in which – among the female religious orders – the Sisters of Mercy (Sisters of Saint Vincent) had a sacrificial, prominent role. In addition to employment, one of the important ways of educating women led through catechesis. In my study, I review the historical circumstances of the establishment of the Márianosztra Strict and Medium Regime Prison, as well as the characteristics of the education and training organized for women based on an international model by the sisters for almost a hundred years, from a historical and moral theological point of view.

Keywords: Márianosztra, prison case, monastic orders, prison pastorate, moral-theological considerations

Bevezető

Tanulmányom az egyház keretein belül működő kongregáció tagjainak, a Vincés Nővéreknek a börtönpasztorációban vállalt áldozatos és sajátos szerepének állít emléket, illetve bemutatja a korabeli Márianosztrai Fegyház és Börtönt, ahol a nővérek hosszú évtizedeken át női elítéltekkel dolgoztak. A témaválasztás hátterét olyan levéltári és irodalmi anyagok adják, amelyek eddig nem kerültek a tudományos közösség érdeklődési terébe, de igazolják a Vincés Nővérek elvégzett munkájának hasznosságát és időtálló hatásait. Módszertanuk egyik pillére a fogvatartottak megtérésének elősegítése volt, amely elvárásaik szerint a gondozottak gondolkodás- és magatartásváltozásával járt együtt, bízva a jó példa pedagógiai erejében. A nővérek szándéka és cselekedetei önmagukért beszélnek, akik a katekézisben rejlő támogató lehetőségeket próbálták kiaknázni.

A téma aktualitását a nemrégiben hazánkba látogató Ferenc pápa üzenete is adja: „A börtönök gyakran válnak az elszemélytelenítés, a leselejtezés helyévé. A fogvatartási helyek társadalmaink felfogását, önzését és közönyét tükrözik. Küldetésünk, hogy minden emberben a szenvedő Krisztus arcát fedezzük fel és közvetítsük számukra Isten irgalmasságát.”¹ A pápa felhívja a figyelmet arra, hogy a Jézus Krisztushoz való hűségünk jegyében nem feledkezhetünk meg Jézus szavairól: „Jöjjetek Atyám áldottai! Vegyétek birtokba a világ kezdetétől nektek készített országot... amit e legkisebb testvéreim közül egyyel is tettetek, velem tettétek”². Képekben fogalmazva, útravalót ad a börtönpasztorációval, katekézissel foglalkozó munkatársaknak: „a börtönöknek mindig legyen ablaka és látóhatára”, így lesz jelenvaló az Atya irgalmassága, aki mindig ad esélyt az ember számára a megtérésre és a bűnök bocsánatára.³

A börtönben a katekézis végső célja a megtéréshez való segítség. Az erkölcsi fejlődés szakaszainak végigjárása, a hit melletti szabad elköteleződés kialakítása és a büntől belülről fakadó lelki távolságtartás mind állomásai a megtérésnek vagy megérkezésnek. Hiszen a Szentírás mindezt üzeni nekünk, a hitoktatónak közvetítőként kell működnie a Szentlélek számára, és engednie a saját kreativitásának és módszertani felkészültségének. A felkészültség egyik alappillére a deviáns magatartás kialakulásának hátterében működő lélektani és szociológiai folyamatok ismerete, amelyeket Szentírási helyekkel tud megerősíteni és pedagógiai érzékkel tálni. Kocsis Imre „Az üdvösség ígéje” című tanulmánykötetét bevezető írása a „Bűnbánat és megtérés Jézus tanításában” címmel éppen azt üzeni az olvasónak, hogy a megtérésre mindenkinek szüksége van.⁴ „Nem

1 Ferenc pápa (2019)

2 Mt 25, 34.40

3 Ferenc pápa (2015)

4 Kocsis I. (2019) p. 9-18.

az egészségeseknek kell az orvos, hanem a betegeknek; nem az igazakat jöttem hívni, hanem a bűnösöket.”⁵

A megtérés szorosan összefügg a hit kialakulásával, megerősödésével és a hitben fejeződik ki. Végeredménye egy új életforma, előkészített döntések és erkölcsi talpuzaton álló életstratégia kimunkálása. Teológiai és antropológiai megközelítésben az Újszövetségben használt megtérés fogalma a zsidók és a pogányok meggyőzésére irányul, akiket a megtérés Jézus felé fordít.⁶ Vagyis a régítől való elfordulást és az új felé történő odafordulást jelenti. A megtérésnek kettő fő dimenziója különböztethető meg, a belső lelki felkészülés és a magatartásbeli külső következmények. A megtérés központi eseménye a bűnbánat.⁷

A börtönpasztoráció

Veres András püspök úgy fogalmazta meg, hogy a börtönpasztoráció nem filantróp cselekedet, hanem a hívő ember számára szükségyszerűség.⁸ A jogos és méltányos büntetés letöltése mellett a büntől való szabadításnak is hosszú távú hatásai vannak a fogvatartottak jelenlegi és szabadulás utáni életvezetésében. Jézus mondja a vele vitatkozóknak: „*Bizony, bizony, mondom nektek, aki bünt követ el, az rabszolgája a bűnnek*”⁹.

Börtönmisszió, katekézis, szentmise, ima, szentségekre való felkészítés és személyes beszélgetések tartoznak azoknak a tevékenységeknek a körébe, melyeknek az evangélium üzenete van a középpontjában. A mi szempontunkból a katolikus teológia, vallásgyakorlat a meghatározó. Az egyház biztosítja az egyén szabadsághoz való jogát speciális helyszínen és keretek között, vagyis a vallásgyakorlás szabadságát. Az egyház a vallásgyakorlás révén tanít, illetve a fogvatartottak reintegrációjának támogatásában is aktív szereplő. A legújabb társadalomtudományi kutatások között megjelent egy új irány, amely a börtönökben zajló hitoktatás reintegrációra gyakorolt hatását vizsgálja.¹⁰ Az említett kutatás egyik fő eredménye, hogy szignifikáns összefüggés mutatkozik az értékrend változása és a vallási nevelés intenzitása között, de csak a kellően intenzív és rendszeres vallási nevelés képes hatást gyakorolni a fogvatartottak értékrendjére.

Áttekintve, a börtönmisszióknak számos eredménye van, amelyek mérési adatokkal nehezen igazolhatók, de kvalitatív vizsgálatok mutatják, hogy:

5 Mk 2,17

6 ApCsel 3,19; 9,35; 11,21; 2Kor 3,16

7 Kovács Sz. (2015) p. 5-36.

8 Veres A. (2021) p. 19-22.

9 Jn 8,34

10 Tihanyi M. (2019) p. 115-144.

- előkészíti a változást, reményt ébreszt az új élet kialakításához,
- a lelkészek segítenek a bűnnel való szembesülésben, a büntetés értelmezésében, a traumafeldolgozásban,
- a hit gyakorlása a prizonizáció ellen hat.

A börtönmisszió az inkulturáció¹¹ terepe is. A kinyilatkoztatás által az egyház bevezeti a bűnös embert a közösségébe, ugyanakkor az emberi megnyilvánulások hozzájárulnak az egyház társadalmi tanításának pontos célkitűzéseéhez. Kölcsönös folyamatról beszélhetünk tehát.

A börtönpasztoráció jellemzői – amelyekről a börtönlelkészi szolgálatról és a börtönmissziós tevékenységről szóló 8/2017. (VI. 13.) IM rendelet tartalmaz szabályokat – a következők:

- ökumenikus szellemiség,
- szoros együttműködés a BvOP és az egyházak között,
- az emberi méltóság középpontba kerülése,
- a társadalomba való visszavezetés támogatása,
- a visszaesés megakadályozása azzal, hogy a társadalmilag is helyes erkölcsi irányokat mutatja be.

A börtönpasztoráció erkölcssteológiai alapjai

Servais Pinckaers nyomán elfogadhatjuk, hogy nincs szükségünk feltétlenül közvetítőkre a Szentírás olvasásához¹², de a szöveg megértéséhez az ember részéről elengedhetetlen a hit megléte. Szent Pál mondja¹³, hogy a híres egezeták¹⁴ írásai is mind a Szentírásból táplálkoznak, tehát az evangéliumok adják minden hitbeli megértés alapját. A hit által kell hagyni, hogy a Szentírás vezesse az olvasót, amikor mély isteni vagy emberi valóságról akarunk valamit megtudni. A Szentírás közvetlen olvasása szükséges ahhoz, hogy az egyén megkapja a megértés kulcsait, megismerje az erkölcsi üzeneteket. Ez az olvasás az egyházban történik, a hagyománnyal és a liturgiával együtt, amelyben viszont az embernek is részt kell vennie. Ebből a gyakorlatból táplálkozik az erkölcssteológia, amely konkrét cselekvéssé alakul át. Ez a cselekvés az az erkölcsi reflexió, amelyben a valóságra vonatkozó ítélet, az emberi törekvés minősége mutatkozik meg. Az erkölcssteológia a II. Vatikáni Zsinat óta szorosabb kapcsolatban áll a humántudományokkal, a filozófiával, valamint a Bibliával, és ezek szintézisével a keresztyén embernek a döntései alapját szolgáló ítéleteit világítja meg.

11 Az evangélium üzenetét érthetővé és megélhetővé kell tenni az emberek számára.

12 Pinckaers, S. (2001) p. 17-21.

13 Róm 1,17

14 Az egezeták a Szentírás-magyarázat tudósai.

Szent Tamás erkölcstana a Summa-ban¹⁵ olvasható, miszerint a szabad akarat gyakorlásában az ember megismerőképesége és vágyóképesége összpontosul. A szabad akaratban Szent Tamás az ember istenképiségét látja, hiszen a hasonlóság alapja, hogy az ember ura a cselekedeteinek.¹⁶ A szabadságról alkotott elképzelésünk szoros kapcsolatban van az Istenről való gondolkodásunkkal. Pinckaers számunkra helytálló kérdése: *„Talán nem az ember Isten legjobb „tükre”, amely azért adatott, hogy meg tanuljuk megismerni Őt?”*¹⁷

A fogvatartotti populáció esetén ez a „tükör” megvakult vagy sohasem volt tükröződő, ennek helyreállítása az alapvető célja a katekézisnek.

A szabadság akaratunk és cselekvéseink forrásánál helyezkedik el, tapasztalataink fókuszában. A személyünk központi eleme, amely újításra, rombolásra és ellentmondásra tesz képessé bennünket. A szabadság mindannyiunk alapvető élménye, de nehéz egy definícióban megragadni az értelmét, túl van a cselekedeten, amelyet okozott, de túl van azon a gondolaton is, amelyre reflektált.

A szabadság megismerésének két fő útja van. Az első a cselekedeteinkre és az érzelmeinkre – mint a szabadságunk fő műveire – való reflexió. Az embert az élettörténeti eseményei előbb-utóbb eljuttatják arra a pontra, amikor számot vet az általa létrehozott vagy mások által rákényszerített erkölcsi valóságokkal, a jó-rossz, az erény, az érdem, a hazugság és a büntetés fogalmaival. A szabadság a személyes bensőben „lakik”, amelyhez csak az önismeret útján lehet közelebb kerülni.¹⁸ Ezt az utat Ferenc pápa is hangsúlyozza, amikor a Delphoi jósa feliratára emlékeztet: *„Gnóthi szeauton!”*¹⁹

A másik út kevésbé közvetlen, az erkölcs fejlődésének elemzése a szabadság egy bizonyos fogalmából kiindulva. A történelem erkölcsi rendszereket hoz létre, amelyeknek társadalmi és gazdasági vetületei vannak, ideológiákkal terhelve. Ez a keretrendszer felépíti a maga szabadságeszményét. Az erkölcsi szabadság csíráját egy sajátos spontaneitás adja, amely bizonyos kompetenciák és motivációk egységesülésével kap lendületet, de mégis minden ember eredendően birtokolja az erkölcsi hajlamokat és az erkölcsi érzéket, amelyeket semmilyen külső nyomásra sem lehet kioltani belőle. A szabadság lelki alapját a megismerés, a boldogság vágya, a szeretet iránti érzék, illetve az igaz és a jó megérzésnek a képessége adja. Ezek a fogalmak az erények körébe tartoznak,

15 Aquinói Szent Tamás „Summa Theologiae” című műve nagyszabású teológiai összegzés, amelyben Tamás öt észszerű bizonyítékot írt le Isten létezésére mellett.

16 Pinckaers, S. (2001) p. 363-386.

17 Pinckaers, S. (2001) p. 335.

18 Pinckaers, S. (2001) p. 409-434.

19 „Ismerd meg önmagad!”

és életeszményeket állítanak elénk, amelyek a szándékainkat, a vágyainkat, illetve az erkölcsi ítéleteinket vezérlik.²⁰

A börtönpasztorációnak ezeknek az erényeknek és eszményeknek a kialakításán kell munkálkodnia.

Az erkölcsi nevelés szakaszai

A szabadságra nevelésnek három fő szakasza van, amelyeket az emberi élet korszakainak feleltethetünk meg. A gyermekkor (fegyelem korszaka), az ifjúkor (haladás korszaka) és a felnőttkor (szabadság érettségének korszaka).²¹ Az erkölcsi nevelés annak elfogadásával kezdődik, amit életfegyelemnek neveznek, amelyet az erkölcsi törvények szabályoznak. A fegyelem fogalma itt nem az akaratok szövevényes határendszereit jelenti, hanem a lelkiismeret és a jóérzés útján a megfelelő szabályok betartását. A fegyelem kialakítása a „libertas indifferentiae”²² elmélete szerint neveléssel történhet, de ez a nevelés olyan harc, amely nem együttműködésben, hanem hatalmi struktúrában lehetséges. Az erkölcsi törvényeknek tagadhatatlanul létezik pedagógiai szerepe, a példák sem elhanyagolhatók, a gyakorlás révén válnak belsővé, majd eljuttatnak a szabadság megértésének mélyebb fokára. A katolikus ember számára az erkölcsi törvény a Tízparancsolatban fejeződik ki. A Tízparancsolat az élet egészét átfogó előírásokat és tilalmakat fogalmaz meg, amelyek elfogulatlan tisztelete nélkül nem létezik erkölcsi élet és szabadság. Értelmezésem szerint – eltekintve a libertas indifferentiae megosztó álláspontjától – a törvény megismerése és megértése vezet el a szabadság megélésének alapjaihoz.

Az erkölcsi nevelés első szakaszában a szeretetre nevelés élvez prioritást. Szent Tamás szerint a kezdők fő feladata a bűn kerülése és a szeretet ellen ható ártalmas hajlamok leküzdése.

A második szakasz a személyes fejlődés és az erkölcsök kialakulásának az időszaka. Jellemzője, hogy az egyén a saját kezébe veszi életének kormányzását, így túlsúlyban vannak a személyes kezdeményezések és erőfeszítések. Ez az erkölcsi minőségek felismerésének és az erény kialakulásának a korszaka. Ebben az időszakban cselekedeteink és érzelmeink mögött letisztult vezéreket fedezünk fel, a cselekedeteink sikerei nem önmagukért jelentenek örömet, hanem a magasabb erkölcsi rend megélése okoz benső sikerélményt, az önhatékonyság építő élményét. Az erény nem materiális aktusok ismétlésének a szokásaként értelmezendő, hanem képesség a fejlődésre és

20 MacIntery, A. (1999) p. 274-303.

21 Pinckaers, S. (2001) p. 383.

22 A cselekvéseinket mi magunk határozzuk meg.

a tökéletesedésre.²³ Ez az út elvezet a minőségi szabadság élményéhez. Az erkölcsi nevelés második szakaszát Szent Tamás a „haladók” fokozatának nevezi, melyre a hegyi beszéd²⁴ az alkalmazható szöveg, amely a tiszta szeretetre és a felebaráti kapcsolati minőségre irányítja a figyelmünket.

A harmadik szakaszban – a felnőttkorban – a szabadság megélésének érett formája mutatkozik erkölcsi és szellemi síkon egyaránt. Pinckaers szerint két vonás jellemzi ezt a korszakot: a minőségi cselekvésben való érettség és a teremtő termékenység. A személy az életét egy tervnek megfelelően elrendezi és a céljait magasrendűen jelöli ki, amelyek önmagának, illetve másoknak is a javára válnak. Az erkölcsi szabadság az egyén bármely cselekedetében olyan formán nyilvánul meg, hogy a vállalásaiban az odaadás és mások ügyének a szolgálata ötvöződik a saját erkölcsi világképével. Az egyén önmegvalósítása egybecseng a közösség érdekeivel is. A szakaszokon átívelő haladás nem egyenes vonalú, de folyamatos. Az első szakasz célja, hogy megtörténjen az erkölcsi nevelés, egyben a fegyelem elfogadása, amely a bűnök és bűnre csábító hatások elleni küzdelem révén valósul meg. A későbbi szakaszokat is jellemzi ez a küzdelem, de mögötte – a habitus kialakulásával – már benső erkölcsi szükségletek munkálnak, vezetve a célirányos döntéshozatalt. Az ész és az akarat egysége jön létre fokozatosan, amelyhez a nem voluntarista nevelés²⁵ komoly segítséget nyújt.

Ebben a nevelésben vállaltak fontos részt a Vincés Nővérek, akiknek a szerepvállalásáról történeti szempontból írok. A nővérek csak a vállalt kötelességüket teljesítették. Ezekre visszatekintve elmondhatjuk, hogy a mai modern teológiai és antropológiai szemléletnek is megfeleltek.

A Vincés Nővérek munkássága

Mottójuk: „Krisztus szeretete sürgét minket!”²⁶

A Vincés Nővérek sajátos munkakörét maga Szent Vince (1581-1660) fogalmazta meg: „Álljatok mindig készen arra, hogy a szegényeket ott szolgáljátok, ahova küldenek titeket, a katonák közt, ahol már szolgáltatok, amikor hívtak titeket, a szegény bűnösök között és általában mindenütt, ahol a szegények segítségére lehettek, hiszen ez a hivatástok.”²⁷

23 Pinckaers, S. (2001) p. 385.

24 Mt 5-7

25 A nem voluntarista nevelés jellemzője, hogy figyelembe veszi a tanulók érdekeit, a taníthatóságot, és szemben a voluntarista szemlélettel, nem csak a társadalmi célokat helyezi előtérbe.

26 2Kor 5,14

27 Levéltári forrás: Piarista Rend Magyar Tartománya, Központi Levéltára: II.6. Páli Szent Vincéről nevezett Szeretet Leányai Társulata Magyar Tartománya levéltára (1852-2019); Márianosztra – Országos Női Büntetőintézet 1858-1949. 1987.

A nők felelősségteljes munkakört vállaltak, sokszor csak a nosztrai körülmények és a fogvatartott nők között ismerték fel komplex szerepüket. A nők tanítottak, neveltek, katekétaként és felügyelőként is dolgoztak egyidőben. Sőt, a mezőgazdasági termelésben és betakarításban is jeleskedtek. A nosztrai fegyház és börtön a pálosok hagyatékán jött létre, hiszen II. József 1786-os rendeletével az összes pálos rendházat feloszlatta. Épületeik így funkció nélkül maradtak, megüresedtek, az állam jelölte ki későbbi feladataikat, funkciójukat. A szerzetesrendek és rendházak feloszlásának szabályos rendje volt, a leltározás az épületeken túl a legkisebb ingóságokra is kiterjedt. A szerzetesi könyvtárakat begyűjtötték vagy elherdálták.²⁸ Érdekes, hogy Horvátországban – 1854-ben – szintén a pálosok egykori híres központjában, Lepoglaván is fegyintézetet nyitottak, Maria Lankowitz-ban pedig a Vincés Nők vállalták a női fogvatartotti gondozást és ápolást, hasonlóan Márianosztrához.

A lazaristák²⁹ missziós kongregációjának indulása De Paul Szent Vince alapításához köthető Párizsban. A nevüket a Szent Lázárról elnevezett lakóházzal kapták, ahol először helyezték el a tagokat a XVII. század elején (1632-től kezdve). A XIX. században a lazaristák grazi házában – mint lelkigyakorlatos házból – gyakran megfordult a magyar papság is. 1871-től az osztrák lazaristák egyre gyakrabban tartottak népmissziókat hazánkban, 1898-ban Piliscsábán nyílt meg az első rendházuk, mert József főherceg e célra nekik adományozta a helyi kastélyát. Mindez annak köszönhető, hogy a század végén – XIII. Leó pápa engedélyével – a rend Magyarországra is küldhetett szerzeteseket. A missziós kongregáció rendkívüli szociális érzékenységgel rendelkezett, számos nehéz feladatot láttak el a társadalom peremére szorult közösségek életében. A XX. század elején a magyar egyház kapcsán is jelentős szerepe volt a lazarista közösségnek. Hám János püspök volt az első, aki felismerte az apácák tevékenységének a fontosságát, és ennek segítéséhez anyagi áldozatvállalásra is hajlandó volt.³⁰ De Paul Szent Vince és De Marillac Szent Lujza 1633-ban alapította az első klauzúra³¹ nélküli női szerzetesközösséget, a Szeretet Leányai Társulatot.³² Az alapítók tudatosan törekedtek arra, hogy a rend tagjai a betegápolásban, a szegények gondozásában és a tanításban teljesebben ki, távol a kolostori elzártságtól. Minden külső jeltől is eltekintettek, így lett a viseletük az egyszerű falusi asszonyokéra hasonlító ruházat. Az Irgalmas Nők szürkés ruhájának egyetlen dísz a breton parasztasszonyok fehér főkötője (cornette) volt, ami később a legismertebb jelüké vált. Az új szellemiségű közösség népszerűsége hihetetlen gyorsan terjedt Európa-szerte, így Magyarországon is. 1842-ben

28 Török J. (2019)

29 Páli Szent Vince 1625-ben alapította a Missziótársaság Lazaristák apostoli életű közösségét, mellyel az evangélium szellemében a kor szegénységére akart válaszolni. A lazarista név onnan ered, hogy az első házuk Párizsban a Szent Lázár perjesség volt.

30 Di Blasio B. (2022)

31 A klauzúra a kolostorok kívülág elől elzárt része.

32 Puskely M. (1990)

Szatmárnémetiben nyílt meg az első házuk, Hám János segítségével. A rend tagjainak száma gyorsan nőtt hazánkban is, így elszakadtak az anyaháztól, Gumbendorftól, és új néven, új egyenruhában kezdődött meg az önálló működésük.³³ A Szatmári Irgalmas Nővérek Erdélyben és a Dunántúlon alapítottak számos házat, ahol a hivatásukat végezték (például: tanítás, betegápolás, árvaházak, menhelyek fenntartása, szociális és missziós munka).³⁴ 1853-ban Pesten, Terézvárosban telepedtek le a Széchényi Franciska hívására érkező grazi nővérek, akiknek intézményi kiterjedtsége miatt 1905-ben a magyar tartomány önállóvá vált, elválva a szatmári ágtól. A szentéletű grófnő, gróf Batthyány Miklósné, született Széchényi Franciska Széchényi István nővére volt, aki korának közéleti szereplőjeként is ismert. Csillagkeresztes hölgy volt, amely elismerés a legmagasabb Habsburg női udvari kitüntetés címe. Csupán az ősi katolikus főnemesi családból való hölgyek részére adományozták vallási és karitatív küldetéssel.³⁵ Pinkafőn az Irgalmas Nővéreknek zárdát alapított, majd megözvegyülve, maga is bevonult 1855. június 17-én a rendbe. Későbbi egyházi támogatójuk volt Ranolder János veszprémi püspök, aki az Irgalmas Nővérek letelepítésén fáradozott.

Klebsberg Kunó ismertetése szerint 1927-ben – a teljesség igénye nélkül – az alábbi intézetek és feladatkörök tartoztak a rendhez, Áronffy Ferenc lazarista rendfőnök vezetésével:

- Bakóca: Óvoda és elemi leányiskola (4 fő a nővérek száma),
- Balassagyarmat: Kórház és elmeógyógyintézet (14 fő a nővérek száma),
- Budapest: Árvaház (60 fő a nővérek száma),
- Budapest: Erzsébet Kórház (11 fő a nővérek száma),
- Budapest: Gyermekmenhely (10 fő a nővérek száma),
- Budapest: Vakok Intézete (12 fő a nővérek száma),
- Márianosztra: Fegyház és Börtön; iskola-óvoda (55 fő a nővérek száma).³⁶

Az Irgalmas Nővérek szociális érzékenységének volt köszönhető, hogy a női fogvatartottak tanítására, nevelésére, lelki gondozására is vállalkoztak, ami nehéz feladat volt számukra.

A nővérek márianosztrai működése

A márianosztrai létesítmény történetének kezdete a XIV. század második felére datálódik, amikor a Remete Szent Pálról elnevezett szerzetesek voltak az épület (első) lakói. A pálosok 1352-ben, Nagy Lajos király uralkodásának 10. évfordulójára emelték a templomot és a kolostort. Nagy Lajos szívesen tartózkodott az „átimádkozott” falak

33 Bottlikné Kárász A. (1998) p. 6-97.

34 Rónay Gy. (1970) p. 9.

35 A magyar nyelv értelmező szótára szerint.

36 Klebsberg K. (1927) p. 257-268.

között.³⁷ Elmondások szerint a király itt betegeskedett (valószínűleg leprában), és a szerzetesek gyógyfözetekkel és kenőcsökkel próbálták a szenvedésén enyhíteni.³⁸ A monostort uralkodói támogatással építették olyan tágasra, hogy időnként akár 300 szerzetes is lakott benne. Az épületegyüttes a török hódítás idején elpusztult, és jóval később – Széchenyi György (1603-1695) primás támogatásával – a Pálos Szerzetesrend novíciusait³⁹ helyezte az újjáépített kolostorba. Széchenyi 1685-ben esztergomi érsekként nagy jótevője volt a szerzetesrendeknek, gazdagította azokat, könyvekkel látta el az intézményeiket. II. József uralkodása alatt (1780 és 1790 között) feloszlatta a szerzetesrendeket – így 1786-ban a Pálos Rendet is – és világiasította (államosította) a vagyonukat, a Pálosok könyvtárát pedig elégettette.⁴⁰

1858-ban a kormány negyven évre bérbe vette az épületet és fegyintézeté alakította át, majd június 26-án a Páli Szent Vincéről elnevezett Irgalmas Nővérek grazi kongregációjának adta az intézet vezetését.

A nővérek 1858. augusztus 15-én kezdték meg az intézeti munkájukat Márianosztrán. Ekkor az intézet még egyetlen épületből állt, a kibővített pálos kolostorból, amely a rend felszámolása után több feladatot is ellátott, utoljára raktárként használták. 1889 és 1899 között korszerűsítési és építési munkálatok zajlottak. Ekkor készült el a háromemeletes épület a templom mögött, amelyben a magánzárkákat helyezték el, illetve épült rabkórház és rabtemplom is, amely a zárkafolyosóról nyílt. A templomi orgonát a Szeretet Leányai Társulat készítette. Az építkezések sora a XX. század elején fejeződött be, amikor az intézet zárt épülettömbbé vált, melyhez tartoztak még: gazdasági épületek, rétek, kertek, gyümölcsösök, erdő és temető. Az intézetet magas kőfal vette körül.

A működés megkezdése Schlick Domonkos atyához és a nővérekhez kötődik. Főnöknőnek és az intézet igazgatójának Wagner Paula nővért nevezték ki, aki 1858-tól 1866-ig állt a fegyház és börtön élén. Őt Rappl Ernesta követte 1866-1877 között. Róluk – a nevükön kívül – a rendi dokumentáció sem tartalmaz egyéb információt. 1877-től 1903-ig Schreiner Dominika nővér volt a vezető, akiről Prohászka Ottokár is többször megemlékezett írásaiban.⁴¹

Prohászka sokszor bejárta az épületet, elgondolkodott annak kisugárzásán és a következőket fogalmazta meg:

37 Szöllősy O. (1935) p. 91-267.

38 Dóczi I. (1991) p. 42-50.

39 Próbaidós szerzetes, szerzetesnövendék.

40 Réső Ensel S. (1887)

41 Prohászka O. (1923)

„Ide vonz... ez a fegyház vasrácsos ajtóival, hosszú folyosóival, a falakon olvasható szentírás idézeteivel, ez gyakorolja rám azt a diadalmas benyomást...ez a ház az evangéliumnak nem mondom ragyogó, hanem eleven lapja, melyet az Isten angyala az ég oltáráról szakított le s dobott a honti erdők közé...; bár a világon mindig lesz bűn és romlás, ezt a sötét, végzetes hatalmat nem törli meg más, mint a szeretet... De hogy ezt tehesse, fogoly lesz a foglyokkal, síró a sírókkal, bánatos a bánkódókkal, egy földél alatt él a társadalom száműzöttjeivel, hozzájuk simul; melléjük borul, s ha meghal, egy temető borítja a tiszta szűzet s a gonosztevőt, mert a tiszta szűz a gonosztevőből kegyelmes lelkeket teremtett, s a nosztrai betegteremből együtt szállnak fel az égbe.”⁴²

A nővérek idejét teljesen lekötötte a munkakörükbe tartozó feladatok elvégzése. Ők is szinte rabként éltek az elzárt világban, a „felebaráti szeretet rabszolgáiként”⁴³. Az egyházközség gondjainak megoldásában is igyekeztek részt venni. Számos feladatuk ellátásához viszonylag magas nővéri létszámra volt szükségük. A falu iskolájában többen ingyen tanítottak, de később, 1894-től gyermekmenhelyet és óvodát is működtettek. A fegyházban jóemlékű plébánosok segítették a nővérek munkáját mint börtönlelkészek. A levéltári adatok szerint 1892-től 1903-ig Steinhübl Ambrus látta el a község sokrétű plébánosi feladatait. Prohászka Ottokár esztergomi lelkiigazgató, későbbi megyéspüspök először 1883-ban járt Márianosztrán, aki aztán gyakran vendégeskedett a plébánián, a gyertyemplomban és az intézetben. Fennmaradt egy mondása:

„Nem tudom, minek mondjam: szenthelynek, zárdának, fegyháznak? A száműzetés vagy a menekvés szirtjének? A hajótörés révpartjának vagy az erény otthonának? Paradicsomnak? De angyal csak harminchat van benne; vagy pokolnak? Mert kárhoztatott ötszáz is van benne.”⁴⁴

Prohászka a nővérek gyóntatója is volt, többször napokat is töltött az intézetben. Sokra tartotta a nővérek áldozatos, szelíd és emberbaráti munkáját. Végül papi teendői mellett egyre ritkult az otléteinek a száma. 1911-ben nostrai látogatása alkalmával ezeket a sorokat írta: „Néztem a kedves nővéreket, lebegő kornetjüket, esetlen alakjukat, s élveztem édes, evangéliumos lelküket.”⁴⁵

42 Prohászka O. (1923) p. 26.

43 Levéltári forrás: Piarista Rend Magyar Tartománya, Központi Levéltára: II.6. Páli Szent Vincéről nevezett Szeretet Leányai Társulata Magyar Tartománya levéltára (1852-2019); Márianosztra – Országos Női Büntetőintézet 1858-1949. 1987.

44 Prohászka O. (1923) p. 9.

45 Levéltári forrás: Piarista Rend Magyar Tartománya, Központi Levéltára: II.6. Páli Szent Vincéről nevezett Szeretet Leányai Társulata Magyar Tartománya levéltára (1852-2019); Márianosztra – Országos Női Büntetőintézet 1858-1949. 1987. p. 10.

Munkára nevelés, valláserkölcsi és „szellemi nevelés”

A korszak magyar börtönügye a helyes munkára, valamint a valláserkölcsi nevelésre helyezte a hangsúlyt. Ezekről az eszközöktől várták a fogvatartottak megjavulását.⁴⁶ A munkára történő beosztásnál az elítélt kérése is számított, de a Házitanács hozta meg a döntéseket (tagjai: főnöknő, katolikus és református lelkész, intézeti tanító). A munkáltatás belső és külső munkaterületeken zajlott. A visszaesők vagy súlyos bűncselekményt elkövetők belső munkára voltak vezényelve, főleg az első büntényesek dolgozhattak a nővérek által létrehozott külső mintagazdaságban. A dolgozó nők némi fizetést és jutalmat is kaptak. A XX. század negyvenes éveitől már jelentős állatállomány is volt az intézetnek. Kb. 75 marha állt az istállóban, ahol – három nővér vezetésével – tíz fogvatartott nő dolgozott. A lóistállóban 12 munkára és személyszállításra fogható ló volt, illetve kb. 200 sertés tartása zajlott általában. A húsfeldolgozás a saját maguk számára történt, tehát az intézet nagy részben önellátó volt az ételkészítés tekintetében. A foglalkoztatás 8-18 óra között zajlott. Az év során az aratás volt a legnehezebb, de egyben a közösség számára fontos időszak. Ekkor, aki képes volt rá, kivette a részét a munkálatokból. Aratás idején az ételkészítés is „erősebb” volt, még bor is járt az ebédhez, sőt felejtetetlen volt az aratási friss bukta zamata. Aratási énekekkel vidámitották egymást az asszonyok, akikkel a nővérek is együtt dolgoztak. Bagyinszky Brigitta nővér még emlékezett egy ilyen énekre:

*„Álmaimban, csendes éjszakán,
lehullnak rab nehéz bilincseim,
pihenni még a rabnak is szabad,
a szabadság ezernyi kincset ér.
Meglátszik itt a sok-sok szenvedés,
mint ősszel egy-egy hervadó virág.
Bármerre is tekintsek szerte-szét,
rab, rab, rab az egész világ.
Én hordozám nehéz vasát,
vetve bár puhán az ágy,
a vágy pihenni mégsem hágy.
Csak lennék még egyszer szabad,
rabláncaim mind szétszakad,
bármily fehér a rabkenyér,
csak rabkenyér...”⁴⁷*

⁴⁶ Szöllősy O. (1935) p. 516.

⁴⁷ Levéltári forrás: Piarista Rend Magyar Tartománya, Központi Levéltára: II.6. Páli Szent Vincéről nevezett Szeretet Leányai Társulata Magyar Tartománya levéltára (1852-2019); Máriasztrai – Országos Női Büntetőintézet 1858-1949. 1987. p. 45.

Az intézetnek katolikus és református lelkészei voltak, akik a falu lakosságát is szolgálták. A fizetésüket a húszas évektől az Igazságügyi Minisztériumtól kapták.

A rabok hetente kétszer, illetve parancsolt ünnepek⁴⁸ alkalmával misén vettek részt a rabtemplomban, továbbá a nővérek kápolnája is nyitva állt előttük. Ez a kápolna a Pálosok egykori ebédlőjéből lett létrehozva. Az első emeleten volt az oratórium, amely Nagy Lajos király szobájából lett kialakítva. Húsvéthétfőn kezdődött rendszerint a rabnők lelkigyakorlatos hete, ami mindig nagy esemény volt a házban. Ezt általában kettő lazariszta atya tartotta a számukra, lehetőséget biztosítva a lelki megtisztulásra, új életcélok kitűzésére, illetve a remény felkeltésére és fenntartására.

A karácsonyt mindig nagy várakozás előzte meg, ekkor volt az ajándékozásnak is az ideje, amit a mindenkori főnöknő vezetett.

A vallásérkölcsi nevelés mellett hit-/vallásoktatás is zajlott életkori és képesség szerinti csoportokban, külön-külön. Zenekar és énekkar működött az intézetben a nővérek irányításával. A könyvtárhasználattal együtt a rendszeres felolvasásoknak is nagy volt a sikere. A nővérek mindenekelőtt a saját jó példájukkal, önzetlen munkájukkal, imádságos lelkükkel és szolgálatkészségükkel igyekeztek hatást gyakorolni a fogvatartott nőkre.

A szobák falain az alábbi bibliai idézetek voltak olvashatók:

- „Mondom nektek: az emberek az ítélet napján minden fölösleges szóról számot adnak, amit kiejtenek a szájukon.”⁴⁹
- „Engedelmeskedjete azért az Istennek; álljatok ellene az ördögnek, és elfut tőletek.”⁵⁰
- „Útra kelek, elmegyek apámhoz, és azt mondom neki: Atyám, vétkeztem az ég ellen és teellened.”⁵¹

A napirend szerinti ébresztő reggel 5 órakor, mise 6 órakor, reggeli 7 órakor volt. A nap folyamán imádság kísért szinte minden tevékenységet. Délben az ebéd, 1-2 óra között a séta, nyáron este fél 7 és fél 8 között a második séta ideje volt a négyszögletű udvaron, párosan, szemben ugyancsak párban a nővérek sétáltak, tapintatosan őrizve az asszonyokat. A belső falak fehérre voltak meszelve, a padló felett szürke, tenyérnyi széles, olajfestékkel festett sáv óvta a felmosáskor felverődő szennyeződéstől a falakat. A rabok nemzetiség szerint voltak elhelyezve. A „magyar szobában” kékruhás asszonyok

48 A parancsolt ünnep (pl. vasárnapok) a római katolikus egyházban használt fogalom. Olyan nap, amelyet a híveknek szent misén való részvétellel és a köznapi munkától tartózkodva illik megélni.

49 Mt, 12,36

50 Jakab 4,7

51 Lk, 15,18

„*Dicsértessék a Jézus Krisztus!*” köszöntéssel fogadták a látogatókat. A nővéreket a „Testvér” megszólítás illette. A szobában egy nővér folyamatosan oktatta a fogvatartottakat a mindennapi munkák helyes elvégzésére, illetve közösen imádkoztak. Kis ládikája volt minden rabnőnek, olvasmányaik főleg szent könyvek, szentek életrajzai voltak. Az intézményt időnként látogató hivatalos személyek úgy látták, hogy az olvasmányok tartalma túlzottan egyoldalú, megférne még közöttük az erkölcsös életet bemutató egyéb irodalom is. A legjobb magaviseletű rabok általában a zárkafelügyelők voltak. Az 1880-as évek második felében 258 nő volt számontartva az intézményben, miközben 600 fő is elfért volna. A kisgyermekes anyák külön szobákban laktak gyermekeikkel, csinos bútorzat között. Egy római katolikus kápolna is a fogvatartottak rendelkezésére állt, amely egykor a Pálosok⁵² refektóriumaként⁵³ szolgált. A reformátusok imahelye egy egyszerű szoba volt szószékkel.

A körletek nagyon tiszták, a rabok személyes holmijai pedig rendezettek voltak. A fürdőhelyiségekben fényezett bádognád volt, a csapokon hideg-meleg víz folyt. Évente három alkalommal fürödhetek az asszonyok, de mosakodtak mindennap.⁵⁴ Az étlap is ismert, amelyben a levesek domináltak, gombócfélék, kása, hús csak vasárnaponként volt a menüben.

A hitélet gyakorlásával az erények kimunkálását tűzték ki célul a nővérek. Azt a fegyelmezett életvitelt kívánták meg a női fogvatartottaktól, amelyet maguk is folytattak. Híres és emlékezetes nővér volt például Virginia, aki az egykori házfőnök volt, illetve Szalézia, aki emberségesen bánt az asszonyokkal. A levéltári forrás⁵⁵ említi még Amáliát és Emerikát, akik kórháznővérek voltak. A Vincés Nővéreket nagy létszám jellemezte és iskolázottak voltak, valószínűleg ezért vállalták el a börtön rendben tartását. Az utolsó házfőnök Hedvig nővér volt.

A nővérek a halálban is egységet vállaltak az elítéltekkel. 1858-tól az 1940-es évekig a rabtemető területén temetkeztek ők és az intézet orvosai is. Az elhunytakat hajnali 4 óra körül vitték ki a temetőbe lovaskocsival, amikor a falu még éppen csak ébredezett. Sok szóbeszéd járt a nővérek szigorúságáról a faluban, de a belső ügyeiről alig lehetett valami hiteleset megtudni. Ez teszi egyedülállóvá ezt a temetőt, amelynek történetét számos ponton homály fedti. A rabok jeltelen sírban nyugszanak. A rabtemető 1989-ig nem volt látogatható.

52 A pálosok Mátyás király kedves papjai voltak.

53 A refektórium a kolostor olyan tágasabb helyisége, amely az étel közös elfogyasztására szolgált.

54 Réső Ensel S. (1887)

55 Levéltári forrás: Piarista Rend Magyar Tartománya, Központi Levéltára: II.6. Páli Szent Vincéről nevezett Szeretet Leányai Társulata Magyar Tartománya levéltára (1852-2019); Márianosztra – Országos Női Büntetőintézet 1858-1949. 1987. p. 83.

„A halálban megszűnt a különbség köztük és közöttünk.” Ottilia nővér⁵⁶

A második világháború nagyon megemelte a fogvatartotti állomány létszámát, mely 1943-ban már 900 fő körül mozgott a politikai foglyok miatt (az elítéltek között találjuk például Rákosi Mátyás húgát, Hajnalt is). A zsúfoltság kapcsán az 1944-es elkülönítési és deportálási terv hozott enyhülést. Szimin Magda így emlékszik vissza erre: *„Sírnak az apácák. Őszintén. A Helyettes is sír. Sírnak a bűnügyiek is és sokáig integetnek. Fenn a magánzárkákban ellenállhatatlanul harsog a dal: Napkelet, napnyugat ébred.”*⁵⁷

A háború következményeként az első büntényeseket önként, a visszaesőket és a szigorított dologházásokat 1944. december 19-én már a szovjet csapatok bocsátották szabadon. Az épületegyüttes elfoglalása és kifosztása után, néhány nap múlva a nővérek Vácra menekültek. Ezt követően a kolostort támaszpontként, majd kórházként használták 1945 végéig.

A háború után néhány évre még megnyitotta kapuit az intézet a nővérek vezetésével – az addigi normák és differenciálás megtartásával –, azonban az 1949-es évben az állam felmondta a szerződést. A magánelzárásos rendszer az épületegyüttesben 1950-ig működött, mint női büntetés-végrehajtási intézet. Később a fogvatartottakat átszállították Kalocsára. Ezt követően megkezdődött a ház férfi fogvatartottakkal való feltöltése, mely ekkor kizárólagos férfi börtönként működött a büntetés-végrehajtási testület irányítása alatt.⁵⁸

1950. április 30-án, a 22.600/1950/IV.01./IM. rendelet alapján megszűnt a Kalocsai Megyei Bíróság, majd az addigi bírósági épületbe augusztus 15-én került sor a márianosztrai intézet fogvatartottjainak átköltöztetésére (teherautón, vonaton és lovasszekéren), s ettől kezdve – mint Kalocsai Országos Börtön – a női elítéltek börtönbüntetését hajtotta végre.⁵⁹ Az országos börtön betelepítése foglalkoztatási szempontból nagy előrelépést jelentett a helyi lakosságnak.

A nők és gyermekeik túlzásfólságot okoztak a márianosztrai áttelepítést követően, 800-1 000 fős telítettséggel üzemelt a ház, a fogvatartottak negyede politikai elítélt volt.⁶⁰ Az épületből a bírósági személyzet kiköltözött, a római katolikus kápolnát pedig lebontották.

56 A rabtemető bejáratánál olvasható idézet. Márianosztra, 2023.

57 Berzeviczy G. (1950) p. 191.

58 Dóczy I. (1991) p. 42-50.

59 Bencze B. (2014) p. 31.

60 Heinrich-Tamáská P. (2013) p. 178.

Befejezés

A márianosztrai fegyintézet történetét áttekintve megállapítható, hogy a Vincés Nővérek feladatvállalása az adott korszakban modernizációs törekvésnek is tekinthető, hiszen a magyar börtönügy külföldi mintákat figyelembe véve fogadta el a saját módszertant nők esetében. Hosszú ideig funkcionált sikeresen a börtön, mindaddig, amíg a politika bele nem szólt a működésébe. A nővérek átfogó, minden helyzetet és időpillanatot kihasználó katekézise⁶¹ egy folyamatos katekumenátusnak⁶² tekinthető, amelynek azonban árnyoldala volt a szabadság hiánya, vagyis a hit gyakorlásának és elmélyítésének kényszerű szükségessége. A nővérek módszertanából hiányzott a lelki felnőtség elismerése, illetve a kor szelleme szerint a börtönök elsősorban megtorló funkciót tölthetnek be a társadalomban. A magánzárka rendszere az elmélyült imádságot, a csendet, a nyugodt magányt és a vezeklést volt hivatott segíteni, azonban ezt az asszonyok az egyik legsúlyosabb fenyegetésként élték meg, így nem volt lelki fejlesztő hatása, inkább elrettentésre, magatartásformálásra volt alkalmas. A nővérek fogvatartási rendszere kidolgozott, fegyelmezett és következetes volt, de antropológiai szempontból kevésbé érzékeny a nemi különbségekre.

A missziós jelleg megmutatkozik a történeti leírásban. A misszió sikeréhez a „misszionárius” szándéka és felkészültsége szükséges, a misszió tartalmának és céljának az emberre kell irányulnia, reflektíven bevonva őt a saját növekedésébe. Az egyén nem maradhat az evangélium üzenetének kívülálló szemlélője, mert akkor a megtérés nem belső meggyőződésen és szabadságon alapul. A börtönben a nővérek hitoktatása lelki zarándokúton történő (élet)vezetés a megtérés felé, a mélyebb megismerés, a másik megértése által. A „megérkezés” támogatása a Biblia szövegein keresztül és általuk valósul meg, a katekéta⁶³ személyiségén átszűrődve.

„Amíg nem érkezünk meg Istenhez, önmagunkhoz, felebarátunkhoz, addig háború van, zűrzavar van bennünk és a szívek között.”⁶⁴

A Vincés Nővérek bátor feladatvállalása és antropológiai módszertana olyan emberi értékeket és erényeket mutat fel a ma nemzedékének, amelyek irányítóként hathatnak számos tekintetben kiüresedett világunkban.

61 Katekézis: a keresztény tanítás rendszeres átadása

62 Katekumenátus: megtérő felnőttek keresztségre felkészítő intézménye

63 Katekéta: hitoktató

64 Felföldi L. (2022)

Felhasznált irodalom

- Arcanum. Online: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/cs-22AB7/csilagkeresztes-23585/> (Letöltés ideje: 2023. június 9.)
- Bencze Béla (2014, szerk.): Börtönügyi lexikon. Kronosz Kiadó, Pécs, p. 31.
- Berzeviczy Gizella (1950): Márianosztra. Szikra Könyvkiadó, Budapest
- Bottlikné Kárász Anna (1998): Szürke Nénék Intézete. Magánkiadás, pp. 6-97.
- Dí Blasio Barbara (2022): A megtérés útjai – felnőtt katekézis női fogvatartottak körében. Belügyi Szemle. Online: <https://ojs.mtak.hu/index.php/belugyiszemle/article/view/9543> (Letöltés ideje: 2023. május 1.)
- Dóczi István (1991): A Márianosztrai Fegyház és Börtön tulajdonjogi alapjai (1357-1949). Börtönügyi Szemle, 2. sz. 1991. pp. 42-50.
- Felföldi László püspök gondolatai. Magyar Kurír, 2022. Online: <https://www.magyarKurir.hu/hirek/14-alkalommal-var-tenkes-hegy-feher-asszonya-pecsi-egyhazi-megye-zarandokait> (Letöltés ideje: 2022. május 10.)
- Ferenc pápa (2019): „Leselejtezés helyett neveljük” – a pápa beszéde a börtönpasztoráció felelőséhez. Vatican News. Online: <https://www.vaticannews.va/hu/papa/news/2019-11/papa-bortonpasztoracio-lesejtezes-neveles-megelozes.html> (Letöltés ideje: 2023. május 1.)
- Ferenc pápa (2015): Misericordiae Vultus, Az irgalmasság arca kezdetű bulla. Szent István Társulat, Budapest, p. 16. Online: <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=458> (Letöltés ideje: 2022. május 3.)
- Heinrich-Tamáskó Péter (2013): Kis magyar börtöntörténelem. Unicus Műhely, Budapest, p. 178.
- Kleblenberg Kúnó (1927): A magyarországi apácarendek rövid ismertetése. Magyar Katolikus Almanach 1. évf. 1927, pp. 257-268. Online: https://epa.oszk.hu/03000/03049/00001/pdf/EPA03049_katolikus_almanach_1927_257-268.pdf (Letöltés ideje: 2022. május 10.)
- Kocsis Imre (2019): Bűnbánat és megtérés Jézus tanításában. Az üdvösség igéje, SZIT, Budapest, pp. 9-18.
- Kovács Szabolcs (2015): A megtérés lélektani folyamatának pasztorálszichológiai horizontja. Theologia Reformata Transylvanica, 2015/1. Kolozsvár, pp. 5-36. Online: <http://studia.ubbcluj.ro/download/pdf/1028.pdf> (Letöltés ideje: 2023. március 10.)
- Levéltári forrás: Piarista Magyar Tartománya, Központi Levéltára: II.6. Páli Szent Vincéről nevezett Szeretet Leányai Társulata Magyar Tartománya levéltára (1852-2019); Márianosztra – Országos Női Büntetőintézet 1858-1949. Kiadás éve: 1987.
- MacIntery Alasdair (1999): Az erény nyomában. Osiris Kiadó, Budapest, pp. 274-303.
- Pinckaers, Servais-Théodore (2001): A keresztény erkölcszociológia forrásai. Kairosz, Budapest
- Prohászka Ottokár (1923): Elbeszélések és útirajzok. Szent István Társulat, Budapest
- Puskely Mária (1990): Szerzetesek. Zrínyi Nyomda, pp. 126-128.
- Réső Ensel Sándor (1887): Három országos női fegyház. Budapest
- Rónay György (1970): Páli Szent Vince és Marillac Szent Lujza. Szentek, írók, irányzatok. SZIT, Budapest, p. 9. Online: http://ppek.hu/szit-pdf/Ronay_Gyorgy_Szentek_irok_iranyok_facsimile.pdf (Letöltés ideje: 2023. február 10.)
- Szöllősy Oszkár (1935): A magyar börtönügy. Révai Testvérek Irodalmi Intézet, Budapest, 91-267. Online: <https://mek.oszk.hu/13900/13950/13950.pdf> (Letöltés ideje: 2022. március 12.)
- Tihanyi Miklós (2019): Vallásgyakorlás különleges élethelyzetekben. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, pp. 115-144. Online: https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/14771/723_Vallasgyakorlas_kulonleges_elethelyzetekben_e_PDF.pdf?sequence=1 (Letöltés ideje: 2022. május 10.)
- Török József (2019): A magyar egyház története. Ecclesia Szövetkezet, Budapest
- Veres András (2021): A börtönpasztoráció teológiai dimenziói. Börtönügyi Szemle, 2021/2., 19-22. Online: <https://bv.gov.hu/sites/default/files/BSZ%202021-2%20Online.pdf> (Letöltés ideje: 2022. május 3.)

Fotó: Bv. fotó